Tijdschrift voor Lerarenopleiders | 47 (2) | 2026 | DOI: 10.63379/nv6fpd40

#10

Zij-instromers als spiegel: over emoties, confirmatie bias en leren in het opleiden

Auteurs: Ilona van Heijst

Kernwoorden: zij-instromers
leerprocessen
ervaringen
confirmatie bias
professionele identiteit
lerarenopleider

Samenvatting

In het opleiden van zij-instromers blijken niet alleen hún leerprocessen uitdagend, maar ook de leerprocessen van ons als opleiders. Onze beelden van deze groep zijn vaak gebaseerd op emotioneel geladen ervaringen. Juist omdat die ervaringen zo sterk verankerd zijn, kleuren ze hoe we nieuwe informatie interpreteren. Wat past bij onze eerdere ervaringen zien we als bevestiging; wat schuurt, leggen we sneller naast ons neer. Maar wat gebeurt er wanneer onze vertrouwde aanpak niet meer werkt? Dat raakt niet alleen onze werkwijze, maar ook onze professionele identiteit. Wie zijn wij als opleiders wanneer we niet direct kunnen terugvallen op onze routines? Misschien vraagt het opleiden van zij-instromers dat wij zelf weer leerling durven zijn. Dat we het niet-weten verdragen en de tijd nemen om opnieuw te leren wat deze specifieke groep nodig heeft. Het echte vraagstuk gaat dan niet zozeer over zij-instromers, maar over onze bereidheid om zelf te blijven leren.

Tijdschrift voor Lerarenopleiders | 47 (2) | 2026 | DOI: 10.63379/nv6fpd40

Introductie

Al jaren wordt in het onderwijs de vraag gesteld hoe we zij-instromers kunnen behouden, waarbij we in dit artikel zij-instromers definiëren als professionals die na een carrière in een ander beroep kiezen voor een baan in het onderwijs. Regelmatig veronderstellen we dat hun uitval groter is dan die van reguliere leraren in opleiding. Opvallend genoeg is dit slechts beperkt onderbouwd doordat in veel landen—waaronder Nederland en België—niet alle zij-instromers administratief apart worden geregistreerd van andere leraren (OECD, 2025). Het onderzoek van De Witte et al. (2025) biedt een sterk en genuanceerd beeld van de uitvalspercentages, maar beperkt zich tot gediplomeerde zij-instromers; gegevens van ongediplomeerde zij-instromers ontbreken. Daardoor is het lastig om betrouwbare uitspraken te doen over uitvalpercentages. Tegelijkertijd weten we wel dat zij-instromers hard nodig zijn, niet alleen vanwege het lerarentekort, maar ook vanwege de kennis en ervaring die zij meenemen naar het onderwijs (Van Heijst, 2025). Ze zijn daarmee een vast onderdeel geworden van de dagelijkse opleidingspraktijk in scholen.

In het opleiden van zij-instromers doen we voortdurend ervaringen op die richtinggevend zijn voor het beeld dat we van hen hebben. Die beelden kleuren hoe we situaties interpreteren en welke betekenissen we hieraan toekennen. Waar de ene school na een lastige ervaring terughoudend wordt in het aannemen van zij-instromers, gebruikt een andere diezelfde ervaring als aanleiding om de begeleiding aan te passen (Van Heijst, 2025). Ook mijn eigen beeld van zij-instromers ontstond vanuit ervaring; toen ik voor een groep zij-instromers stond en merkte dat mijn gebruikelijke manier van opleiden niet werkte zoals ik gewend was. Reacties van studenten ervoer ik als heftiger, discussies als persoonlijker en feedback kwam zwaarder binnen. Ik ging twijfelen aan mijn handelen en aan mezelf als lerarenopleider. Daarom begon ik persoonlijke reflecties te schrijven, niet als onderzoeker, maar als opleider die probeerde te begrijpen wat er gebeurde. Om verder te komen dan mijn eigen perspectief, onderzocht ik daarna systematisch de ervaringen van zij-instromers en hun collega's in scholen. Dat leverde niet alleen antwoorden op, maar mondde uiteindelijk uit in mijn promotieonderzoek (Van Heijst, 2025). Sinds het afronden van mijn promotieonderzoek word ik regelmatig gevraagd om presentaties te geven over het opleiden van zij-instromers. Daarbij valt mij iets op.

Persoonlijke ervaringen wegen zwaarder dan onderzoek

Tijdens zulke presentaties vertel ik over de resultaten van mijn onderzoek. Vaak knikken toehoorders instemmend wanneer ze punten herkennen uit hun eigen contact met zij-instromers, maar soms passen mijn resultaten niet bij de meest prominente ervaringen van de toehoorder. Het gesprek verschuift vaak snel naar een ervaring met die ene zij-instromer die het hen moeilijk maakte of die juist uitzonderlijk goed functioneerde. Op dat moment moeten onderzoeksresultaten concurreren met persoonlijke ervaringen en opvallend genoeg wint de ervaring het meestal. En dat is niet gek, deze ervaringen zijn levend en emotioneel geladen waardoor ze gewicht krijgen. Ze zijn daardoor meer verankerd, moeilijker te veranderen (Bolhuis, 2016) en vormen het referentiepunt van nieuwe informatie. Past nieuwe informatie bij de ervaring, dan geldt het als bewijs en past het er niet bij, dan is het een uitzondering ofwel *confirmatie bias*.

Dat is overigens een natuurlijk mechanisme, ik zie dat niet alleen bij anderen, maar ook bij mijzelf. Lange tijd dacht ik dat mijn observaties het gedrag van mijn zij-instromers beschreven. Ik vond sommige zij-instromers bijvoorbeeld erg kritisch of onvoldoende bereid om te leren. Pas toen ik mijn data samen met collega-onderzoekers analyseerde, merkte ik hoe selectief mijn eigen blik was. Wat ik als weerstand interpreteerde, bleek vaak mijn eigen onzekerheid; kritische vragen brachten mij uit balans. Het onderzoek hielp mij om mijn ervaringen niet langer als bewijs te zien, maar als materiaal dat je met afstand kunt bekijken voordat je er betekenis aan geeft. En afstand

Tijdschrift voor Lerarenopleiders | 47 (2) | 2026 | DOI: 10.63379/nv6fpd40

nemen blijft nodig. Ook als onderzoeker moet ik nu oppassen dat ik individuele situaties niet onmiddellijk langs de meetlat van mijn onderzoek leg. Het ongemak dat ontstaat, tussen wat ik denk te weten en wat iemand ervaart, kan juist een mooi startpunt zijn voor gesprek.

Leren begint bij wat we nog niet weten

Leren vraagt niet meteen om een oplossing of een vastomlijnde mening, maar eerst om het verdragen dat we het nog niet weten (Mezirow, 2009). Twijfel hoort daarbij, niet omdat een ervaring onjuist zou zijn, maar om ruimte te maken voor meerdere interpretaties van eenzelfde situatie. Juist daarom is het waardevol om verschillende ervaringen samen te onderzoeken in plaats van ze direct te beoordelen.

Luisteren naar de ervaringen van anderen betekent niet dat je het eens hoeft te zijn met de interpretatie die de ander eraan geeft of dat je die ervaring zelf herkent. Het betekent dat je erkent dat die ervaring echt is en vervolgens een bron kan zijn om nieuwe inzichten op te doen. Door samen het gesprek hierover aan te gaan, ontstaat gezamenlijk leren. Juist in het opleiden van zij-instromers is dat gesprek essentieel. We weten nog lang niet altijd wat voor wie werkt. Dat vraagt niet om één juiste aanpak, maar om samen te onderzoeken wat deze specifieke situatie van ons vraagt.

Misschien is de grootste uitdaging in het opleiden van zij-instromers dan ook existentieel van aard: “Kunnen wij als opleiders zelf weer leerling worden?” Ofwel, kunnen we onze op ervaring gebaseerde aannames tijdelijk parkeren en nieuwsgierig zijn naar dat wat nog niet past en openstaan voor nieuwe kennis die nodig is om zij-instromers adequaat te kunnen begeleiden. Misschien vraagt dat ook iets van ons professionele zelfbeeld. Moeten we echt altijd de expert zijn die antwoorden heeft, of staan we onszelf ook toe de professional te zijn die onderzoekend blijft, ook wanneer dat ongemakkelijk is. Is dat niet ook wat we aan onze zij-instromers vragen?

Zijn opleiders van zij-instromers mogelijk zelf ook zij-instromers?

Zij-instromers beginnen niet als onbeschreven blad wanneer zij starten als leraar. Ze zoeken hun plek in het onderwijs, maar doen dat vanuit een al gevormde professionele identiteit. Ze brengen overtuigingen mee, routines en idealen die soms botsen met de dagelijkse praktijk. Ditzelfde geldt vaak voor opleiders van zij-instromers. Ook zij handelen vanuit routines en vanzelfsprekendheden die zijn ontstaan in het opleiden van leraren in opleiding. Juist in het werken met zij-instromers komt dat professionele handelen onder druk te staan, wat eerder werkte, werkt niet vanzelfsprekend ook bij zij-instromers.

Opleiders kunnen hierdoor uit balans raken. Dit kan bedreigend voelen omdat er een fundamentelere vraag aan ten grondslag ligt:” Wie ben ik als lerarenopleider wanneer mijn vertrouwde aanpak niet meer werkt?” Dit vraagt vaak om het herdefiniëren van de eigen professionele identiteit als lerarenopleider en die zoektocht kost tijd, doorzettingsvermogen en vraagt lef om kritisch naar jezelf te durven kijken. En laat dat nou precies hetgeen zijn wat we ook van zij-instromers vragen wanneer zij de overstap naar het onderwijs maken.

Zo lijkt het transitieproces van zij-instromers naar het leraarschap opvallend veel op het proces dat opleiders zelf doormaken wanneer zij voor het eerst met deze groep werken. Net als de zij-instromers ervaren ook opleiders dat hun eerder verworven kennis en vaardigheden niet altijd direct inzetbaar zijn bij het opleiden van deze doelgroep. Dat besef kan ongemak oproepen. En juist dat ongemak kan de neiging versterken om terug te grijpen op wat eerder werkte. Niet omdat opleiders niet willen leren, maar omdat het verliezen van de vertrouwde zekerheid kwetsbaar kan voelen. Daarmee kan het opleiden van zij-instromers emotioneel werk zijn. Die

Tijdschrift voor Lerarenopleiders | 47 (2) | 2026 | DOI: 10.63379/nv6fpd40

emoties zijn echter niet eenduidig negatief. Ze kunnen onzekerheid of spanning oproepen, maar ook juist betrokkenheid, motivatie en professionele groei stimuleren, zoals collega's uit het werkveld aangeven (Van Heijst, 2025).

Opleiden van zij-instromers vraagt lef van opleiders

Kortom, het opleiden van zij-instromers is uiteindelijk geen vraagstuk over een doelgroep, maar over onszelf. Het gaat daarbij over in hoeverre opleiders bereid zijn zelf opnieuw leerling te worden. Zij-instromers laten zien waar routines eindigen en ons leren begint. De spanning die daarbij ontstaat hoeven we niet meteen op te lossen, maar het helpt wanneer we leren hoe we die kunnen verdragen. Want juist in het ongemak, wanneer ervaring en onderzoek, overtuiging en twijfel naast elkaar bestaan, ontstaat professionele ontwikkeling. Misschien is dat wel de grootste opbrengst van zij-instromers dat het onderwijs, door het opleiden van zij-instromers, weer leert hoe leren voelt. Wanneer we die houding aannemen, verandert het gesprek. Dan hoeven ervaringen geen gelijk te krijgen en onderzoek geen gelijk te bewijzen.

Dat vraagt veel van opleiders. Zij bewegen dagelijks tussen sturen en loslaten, tussen beoordelen en begrijpen. Vaak zonder duidelijke antwoorden, maar met professionele aandacht en verantwoordelijkheid. Hun werk is essentieel! Het opleiden van zij-instromers vraagt dat opleiders bewust ruimte maken voor hun eigen leren en de onzekerheden die daarbij komen kijken, zodat zij het leren van zij-instromers beter kunnen begeleiden.

Auteurs

Ilona van Heijst werkt als universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam. Haar onderzoek richt zich op het opleiden en begeleiden van zij-instromers en het professionaliseren van leraren. Daarnaast is zij werkzaam als lerarenopleider bij de Interfacultaire Lerarenopleidingen, waar zij colleges verzorgt voor zij-instromers en het traject *Aan de Slag voor de Klas* coördineert. Dit opleidingstraject biedt zij-instromers de mogelijkheid om op hybride wijze de overstap naar het onderwijs te maken.
i.w.l.vanheijst@uva.nl

Tijdschrift voor Lerarenopleiders | 47 (2) | 2026 | DOI: 10.63379/nv6fpd40

Referenties

Bolhuis, S. (2016). *Leren veranderen*. Coutinho: Bussum.

De Witte, K., De Cort, W., Tobback, I., Van Belle, J., Schelfhout, W., Tanghe, E., Smet, M., &Vansteenkiste, S. (2025). *De in- en uitstroom van zij-instromers met een lerarendiploma in het lerarenberoep en de verloning in het onderwijs*. Vlaamse Overheid.

Mezirow, J. (2009). *Transformative learning in practice.* Jossey-Bass.

OECD. (2025). *Education at a glance 2025: OECD indicators.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/1c0d9c79-en

Van Heijst, I. (2025c). *Transitioning into teaching: Experiences of second-career (student) teachers and their colleagues in school* (Doctoral Dissertation, University of Amsterdam, Amsterdam, The Netherlands). UvA-DARE Open Access. https://hdl.handle.net/11245.1/ec101612-ef0c-430c-8609-8c5113727850